

Áfra János
Két akarat

Kalligram Kiadó
 Pozsony, 2015

Hörcher Eszter

EMBER TERVEZ, EMBER VÉGEZ

Áfra János második verseskötetében a *két akarat* minden kötelékével, viszontagságával és csendes örömeivel ábrázolja a kettősséget. A szerelem, az anyakép különböző megnyilvánulásai és a másikhoz fűződő különleges viszony hármasként állnak az én körül. A két akarat két(féle) szeretettel, létezési móddal, másikakarással és önazonossággal ruházódik fel a kötetben. A költő saját valóságába szürreális, már-már pszichotikus elemeket sző, mint a rémálmok, amelyek látszólag külső elemekként vannak jelen, de az általános értelmezhetőségben és hangulatkialakításban nagy szerepet játszanak.

A kezdeti perspektíva az anyaképet láttatja. Az anya „csak fehérbe bábozódott / asszony a tér törmelékein” (*Felejtés*). A továbbiakban kifejezetten viszolyogtató képiséggel ruházza fel az anyát a költő. A kiélezett fizikai, biológiai leírásánál nincs helye érzelmeknek, mindössze a kihűlt közönynek, de ezt is hátrahagyja a sajátos folyamat végére. A gyermek és az anya viszonya furcsa, közömbös: „Anyáknak, akikben sokszor / ismétlődnek ugyanazok a mondatok” (*Nyúlvány*). Ez olykor beteges víziókban nyilvánul meg (*A vonal kiengedése, Nyúlvány*). Elbeszélésében az anya fizikai értelemben iszonyatot keltő, szüléstől, majd öregségtől szenvedő létező: „Anyáknak, / akikből vakbélnek nevezett féreg- / nyúlványok és kihordatlan magzatok / távoztak” (*Nyúlvány*). Mind a testi, mind az érzelmi viszonylatok elvesztik a meghittséggel telt kap-

csolat alapjait, nincs, ami megalapozza anya és gyermek szoros kötelékét. Apaképére ugyancsak az elmúlás jellemző, abban már csak a fizikai adottságok dominálnak (*Mély lélegzetek*). Családképét továbbviszi saját (meg nem született) gyermekére is: „veled / hátha összerakható lesz a családról / szóló szétpergett történet” (*Ott, ahol nem*). Az anya által hiányt képző lelki *fekete lyuk* tartalmához egy új szál hozzárendelése a cél (*Sodrás, Agyagfigurák*). A gyermekkor kötelezettségei, szabályai után a felnőttkor szabadsága, a szabad lélek korszaka érkezik el. A kötöttségek nélküli ragaszkodás frissen megtapasztalt világát a költő egy újabb személyhez viheti közelebb. Szeretne megalkotni egy új embert saját magából, a létező és az elgondolt Másik istenített lényéből. Áfra szürrealisztikus világában, álmok (*Vakfolt, Nyúzás*) által megrontott vízióiban helyet kap a három új pillér – az én, a másik és egy elromlott élet új szerkezete, mely az első kettő szintéziséből jön létre.

Az emocionális maximalításra való törekvés ellenpontja lesz a szerelemben egy ideig megalkuvó, majd elidegenedő én csalódása, kiábrándulása. A másik idegenné válását nehezen dolgozza fel az egyes szám első személyű beszélő belső, pszichikai oldala. Az akarat, a minden lélegzetvételt átható tökéletesség a nő testének és belső világának bírása lenne, mely az ént a mélypontról kiemelheti. A boldogság ebben a világban csak virtuális, erre a folyamat egésze ad magyarázatot – Áfra narratívájában az állomások fokozatosan világítják meg az igazságot, a jelentéstartalmakat. A boldogság egy rejtett, burkolt definíció, az „ismeretlen szaggyalított ordítása” és a „párzó macskák élveteg” hangjában felsejlő valami, ami a költő számára elérhetetlen, messzi jelenség, fikció, vagy értelmezhetetlen és általában az ember számára elérhetetlen valami. A versek alanya nem is próbálkozik tovább (*Úgy volt, hogy nem volt úgy*). Utolsó fellángolásában egy idealizált, nem létező személyt formál meg, akinek létezése az elme határtalan fantáziájú tereiben alakul (fel)használható jelenséggé. Egyetlen reménye ennek a tökéletes embernek a megteremtése, ha a valós nőalak már nem alkalmas a tökéletesség hordozására, képviselésére, megtestesítésére: „De csak egy, aki több, aki bárki lehetne, mert sokakból áll, / hisz a fejemben raktam össze. Bárki, aki még senki sem, / senki, aki ott lakozhat bárkiben, talán felé törekszem” (*Akikkel majdnem egy*). Akarata a tökéletesség állapotának beteljesedéséhez vezet, lemond a valóságról (egyelőre) és átadja magát a totális intellektuális befelé fordulásnak. Világában a kimondatlanul jelen lévő, sejthető boldogságra találhat. Az üvegek pontosan ábrázolja a költő által megélt *fénytörést*, az arcok többszöröződését. Az

elbeszélő összeveti kettejük életét, létezését, és egyben falat is von – *akarva-akaratlanul* –, mely átlátszó, de ezáltal a másik az érinthetlenség kategóriájába kerül (*Egy szál*). Küzdelme töredékes, a másikkal való örök ellentétesség kimeríti őt. A másik arca rezzenéstelen, egy idő után már maga az arc is hiányzik – „egy bábu, amelyikre elfelejtették felszerelni az arcot” (*Siratófal*). Az emberi testrészek tárgyakká, darabokká, elemekké lényegülnek át, és ezekből kell összerakni a másik embert, a másik gépezetet – a költő sugallata szerint. „Unottan nézed őket, múltad / nyirkos nedveivel, örökölt hitetlenséged szárazával / keveredve agyagfigurákká lényegülnek át. Hiányosak, / gazdátlanok, füleik térképén török a hang, kirajzik össze- / éró szájszéleiken az élet” (*Agyagfigurák*). Az elvontabb hangvétel mellé elhelyezi a tiszta biológiai elmúlás karakterét is: „háromszáz méter mélyen mérgezni / kezd a palackozott levegő, narkórist hoz / az utolsó percek nitrogénje, örök-ké tartó / feledése jön el a létnek, s kialszik a tüdő” (*A bordakosár háziállata*). Ezt fokozatosan építi át a szürreális metamorfózisba, a testi átlényegülést finom átmenet eredményeként tárja fel: „A kifáradás esztétikája, / amint a víz párologni kezd / belőled. És egyszer csak / hirtelen, tágra nyílt szemekkel halsz meg, / mintha még soha” (*Kifáradás*).

Az *elbábusodó*, emberietlen nőkép a kezdeti periódusban intenzíven hordozza a még aktív szexualitás jegyeit. Ebben helyet kap kettejük egymásra találása, a csókok, a szeretkezés finoman átélt, kellemes emlérendszer. Ennek pozitív képét, az *akart* szexualitás perceit újból és újból a túlzott féltékenység rontja meg. A nő végül kiegészített bábu marad (*Siratófal*), nem kell már, de nincs is jelen az érzélem, a szerelem jelensége eltűnt, a ragaszkodást felváltja a közöny, végül az undor. Az egyre durvább és érzéketlenebb viszonyulás végeredménye a másik prostitúalizálása, a végső lemondás, a kifejezett eltávolodás, elhagyás szándéka. A valódi nő emberi lényét felváltja, legyőzi a tárgyiasult lét. Emberi testhez hasonlító, arc nélküli, meghatározhatatlan dolog, pusztá utánzat marad. Az elidegenedő én ezt a tárgyat megközelíti, de nem hajlandó eggyé válni vele. (Áfra nyelvi elemekkel is kifejezi ezt: „át ver a szíved” (*Hallgatás*) – *átver* a szíved.) „Minden kirúszoszott száj, / minden sértetlen nemi szerv, / minden elkötözött óvszer / megfolyt, elmerült, kihalt” (*A kútból feltörő*). A megközelíthetetlen, felfedezhetetlen, megismerhetetlen idegen-másik az én számára teljes mértékben elszajhásodik (*Amikor hallgatsz, Hallgatás, Rizóma*). Az én saját világából kirekeszti, eltávolítja. A megcsalás cselekménye itt azonban csak feltételezett. Az Áfra által kialakított fordított arányosságnak megfelelően a másik

nyitott, *közkezeken forgó* tényezővé válik, míg saját lényé zárt, beburkolózott, saját immanenciájának uralma alá hajtva él tovább: „azóta vannak ábrándjaim, / amiket végre csak nélkülöd / tudok elképzelni már” (*Gyászmunka*). Ezt több helyen megfogalmazva integrálja kettejük széthulló viszonyrendszerébe, fokozatokat, kvalitásbeli változásokat is bemutatva ezzel: „köréd szilárdul velem az emlékezet” (*Kevés leszek*); „Változhatatlan vagy, elhiszed, / ismételt tévedéseid igazolnak, / és talán még büszke is leszel rá, / ha megmaradsz végül magadnak” (*Az ismeretlen érzés*); „Felállunk, és egy isten / egymáshoz parancsolja két arcát [...] Megszáradni a tényben [...] néhány pillanatra törölni a gondolatokat [...] Te vagy, én vagyok, de mi leszünk-e még?” (*Összeroskad*) Áfra kerül az Isten (vagy „egy isten”) definíciójának a gondolatát. (Kétarcúként, kettős létezőként határozza meg vagy írja körül magát, akár saját maga isteneként, hiszen teremtése, létezése immár önmagából való és önmagába tér vissza). Az utolsó pillanatig próbálja kifürkészni *emberpárja* lényegét, megragadni annak azonosulásra alkalmas belső értelmét. Istenként bosszúálló, felölti az irgalom nélkül való istenség képét, saját monoteizmusát teremti meg. Évája paradicsomból való kiűzetése után gyakorlatilag haraggal, erővel sújt le. „Ha elrontod nélkülem, aki voltál, / valakinek majd meg kell védenie / attól, aki mindig meg akart védeni” (*Fenyegetés*).

Az én saját maga létjogosultságán is töpreng, egy vonalra fűzi fel gyermekkorának *főbb eseményeit*, gondolatait, ontológiai elmélkedéseit (*A kivonat, Uniform*), melyek nem kapcsolhatók konkrét terekhez, utcákhoz, élményekhez, barátokhoz vagy akár az iskolához. Mentális elhajlásának középpontjában a másik mellé az emlékezés nyomasztó démona kerül. Ennek megfelelően alakulnak mindennapjai és az ezeket betöltő látomások. A hamis világot a biológiai pusztulás, a betegség – konkrétan a rák, amely „apám üregeiben kitartóan dolgozott” (*Ott, ahol nem*) – segíti a dekonstrukció felé. Ok-okozati viszonyként ábrázolja az életének kicsorbult állomásai közötti összefüggéseket. A két közvetlen embertárs, a két szülő elmúlik, semmivé lesz, meghal. Gyermekkorát mint meghatározó periódust hagyja el, és megüresedik benne két hely. Ám nem tölti be más ezeket a *lyukakat*. Lényegének hangsúlyozását erre az ürre koncentrálna. A szövegekben többször viszont a feketelyuk-párhuzam, mely a totális megsemmisülés lelki és fizikai bekövetkezésében mutatkozik meg. Ez mindenre kiterjedő állapot: könnyörtelenül kebelezz be mindent a költőből és annak közvetlen környezetéből. „Egymásba nyíló feketelyukak” (*Agyagfigurák*) ezek

a valóságdarabok. Az elidegenedés legtökéletesebb foka a fekete lyukká válás: a megsemmisülés–megsemmisítés kettős akarata és gesztusa által minden túllép a *puszta* idegenség állapotán, és a megfelelő (?) szintézisbe lép. A versek alanya mintha elfogadná ezt, kifejezetten vágyik a személyre szabott metamorfózisra. A fekete lyukak közé saját magát is besorolja (*Már élve felelhető vagyok*). Saját halálának előrevetített képe, a másíknak kiadott utasítás szerint történő elföldelés és ezzel az elfelejtés cselekménye az én végső lemondása a jelenlegi létezés tartalmairól. Ő maga lesz mind között a legidegenebb.

Áfra az elidegenedés folyamatát már egy előrehaladott állapotból kezdi el ismertetni: eleve tudatosítja a *két akarat*nak, a kettősségnek a lényegi megnyilvánulásait (anya, szerető, énkép). Ezek egyike a teljes önmagába zárkózás folyamatban lévő cselekménye: „pont azt akarom, hogy a különállás / végre elérje végső határát, ahonnan már csak / szűnni tud a távolság ember és ember között” (*A másik fal*). A kettős dilemma a *bebábozódás* révén a magányos életmódra és a párkapcsolatra irányul. „Elvesztesz mindenemmel, vagy megtartasz / mindenemmel” (*Ami visszafordít*). A másik tökéletlensége az én elsilányulásához, értékeinek feladásához vezet, majd következik a végső állapot, a kiüresedő, eltárgyasuló én megszületése. „Kitömött párnahuzat leszek [...] magához húz és újracsomagol a páni félelem” (*Húzódások*). A következő fázisok már az abszolút érzélemmentesség állapotát fejezik ki, megjelenik egy „nyugodt úrállomás” (*Mintha egyedül*), melynél a fekete lyuk szindrómát kiegészíti a hermetikus elzártság, a hangtalanság, az oxigén-nélküliség, a végtelen hideg. Ebben az én feloldódik, egyedül marad saját űrében – e speciális térben és időben a fény is másképp terjed és hagy nyomot. *Az ember tragédiájának* tizenharmadik színéhez hasonlóan tűnik el minden forma, sejt és a tudat maga. Áfra érzékletesen vázolja új lényegét: tudattalan, akarattalan állapotában irányítatlanul sodródik, de nem céltalanul. Mindössze „emlékműve maradt [csak] önmagának” (62).